

Universal Journal of History and Culture

Vol. 1, No. 2, 63-78, 2019

Research Article

ISSN: 2667-8179

Bursa Basın Hayatında Hüdâvendigâr Gazetesi

Yücel Öztürk

Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Türkiye

yozturk1526@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7540-7030>

Received: 09 August 2019, Accepted: 12 October 2019, Online: 30 October 2019

Özet

Sanayi Devrimi'yle başlayan modernleşme süreci, her alanda olduğu gibi basın hayatını da etkilemiştir. 19. Yüzyıl'ın sonlarına, doğru İstanbul başta olmak üzere basım yayım faaliyetleri ülke genelinde yoğunlaşmıştır. Çalışmanın konusu olan Bursa basın hayatı, devlet eliyle Vilayet Matbaası'nın kurulması ve bu matbaada resmî yayın organı olarak tanımlanan Hüdâvendigâr gazetesinin 1869 yılında ilk sayısını çıkarmasıyla başlamıştır.

Bursa Valisi Hacim İzzet Paşa'nın himayesinde çıkmaya başlayan Hüdâvendigâr; öncelikle vilayet makamının vatandaşlara iletmek istediği kararlar, tebliğler, resmî ilanlar, görevli memurların terfi, tayin ve atamalarını duyurmuştur. Bununla birlikte sosyal yaşama dair haberlerde kısıtlı olarak yer verilmiştir. Bursa'da resmî nitelikli de olsa çıkan ilk gazete olması hem de döneminin siyasi, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutması bakımından Hüdâvendigâr Gazetesi Bursa basın hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu çalışmada başlangıcından II. Meşrutiyet yıllarına kadar olan dönemde Bursa basın hayatından bahsedilecek, Hüdâvendigâr gazetesi ile ilgili bir şekil ve muhteva incelemesi yapılmak suretiyle gazetenin yayın politikasına, Bursa basınındaki yerine ve Bursa kültür hayatına katkılarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Basın Tarihi, Resmî Gazete, Hüdâvendigâr

Hudavendigar Newspaper in the Press Life of Bursa

Abstract

The process of modernization, which started with the industrial revolution, has affected the life of the press like any other field. Towards the end of the 19th century, printing activities increased, especially in Istanbul. Bursa press life, which is the subject of our study, started with the establishment of the state printing press by the state and the first issue of the Hudavendigar Newspaper which was designated as the official publication from this printing press in 1869.

Hudavendigar, the governor of Bursa Hacim İzzet Pasha, came out with the supervision of the provincial authority, announced the decisions, notifications, official announcements, promotions of the officials, appointments and appointments. There is also limited coverage of news on social life. Hudavendigar Newspaper has an important place in the press life in Bursa as it is the first newspaper that has been officially published and also sheds light on the political, social and cultural life of the period.

In this study, the press life of Bursa from the beginning to the second constitutional monarchy will be mentioned and newspaper's publishing policy of the period will be revealed by means of the press by making a form and content analysis about Hudavendigar Newspaper.

Keywords: Bursa, Press Date, Official Newspaper, Hudavendigar

Osmanlı Devleti'nde Basın

Basın, belirli zaman dilimlerinde çıkan gazete ve dergi gibi yayınların bütünüdür (İnuğur, 1958, 19). İnsanların öğrenme ve öğrendiklerini başkalarına duyurma ihtiyacının karşılanması amacıyla gerçekleştirdiği girişimler, basın yayın müessesesinin doğuşuna sebep olmuştur (Ertuğ, 1970, 221). Bu müessese kendini matbaalar aracılığıyla geliştirmiştir. Alman Johann Gutenberg tarafından matbaanın icat edildiği 1440 yılında Osman Devleti en parlak dönemlerini yaşadığı halde, ilk Türk matbaası bu tarihten yaklaşık 300 yıllık bir gecikme ile 1727'de kurulmuştur. Kurucusunun adıyla anılan İbrahim Müteferrika Matbaası'nda 1745 yılına kadar birçok farklı alanda kitap basılmıştır (Akbulut, 2002, 922). Sonrasında çeşitli isimlerle matbaalar kurulmuş ve yaygınlaşmıştır. Basın yayın hayatındaki gelişmeler matbaacılığın gelişmesine katkıda bulunurken basının ilerlemesi de birçok matbaanın kurulmasına zemin oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti, basım hayatına yabancı olmamasına rağmen Türkçe gazetelerin yayınlanmaya başlaması yabancı dilli gazetelerden çok daha sonra olmuştur. İlk gazete Fransızca olarak çıkarılan "Bulletin de Nouvelles" isimli haber bültenidir (Koloğlu, 1994, 13), (Yazıcı, 1994, 56). Türkçe

sürelî yayınların başlangıcı ve gelişmeleri ise Osmanlıda Tanzimat Dönemi'nde olmuştur. Bu dönem Türk basın tarihi açısından çok büyük önem arz etmiştir (Koloğlu, 1985, 69). 1828 yılında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ilk Türkçe-Arapça “Vekâyi-i Mısriyye” gazetesini çıkarmıştır (Varlık, 1985, 113), (Koloğlu, 1994, 9). Takvim-i Vakayi ise II. Mahmut'un çabasıyla çıkartılmaya başlanmıştır. Birinci sayısı 1 Kasım 1831'de basılan bu gazete resmî niteliktedir. Amacı, devlet görevlileri ve aydınlar başta olmak üzere, Osmanlı yurttaşlarına hükûmet nezdindeki olayların gelişimini resmî görüş doğrultusunda yansıtmak olmuştur. Zaman içinde tam anlamıyla resmî bir gazete niteliği kazanan Takvim-i Vakayi Kasım 1922'ye kadar yayın yaşamını sürdürmüştür. Günümüzdeki resmî gazete bir nevi bu tür gazetelerin ardıdır (Gerçek, 1931, 10).

İstanbul'da ilk Türkçe özel gazete olan Ceride-i Havadis'i William Churchill adında bir İngiliz tarafından kendi matbaasında 3 Temmuz 1840'ta yayınlamaya başlamıştır (Sapolyo, 1974, 110). Tercüman-ı Ahval, 1852-1853 yıllarında Ağâh Efendi ve Şinasi tarafından çıkarılmıştır. Daha sonra Şinasi 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkartmaya başlamıştır. Bunu yıllara yayılmak üzere başka gazeteler izlemiş ve gün geçtikçe basın toplum içindeki ağırlığını hissettirmeye başlamıştır (Duman, 2000, 9).

Tanzimat'ın ilanından sonra Sultan I. Abdülaziz döneminde 1864 yılında çıkarılan nizamname ile vilayet sisteminin temeli oluşturulmuştur (Gençoğlu, 2011, 30). Vilayetlerin oluşturulma sürecinde her vilayette bir matbaanın kurulması kültürel alana büyük bir katkı sağlamıştır. Vilayet matbaa ve gazeteleri resmî bildirimleri duyurmuş ve yerel idarenin uygulamalarını desteklemiştir. Bu matbaaların kurulmasıyla birlikte bölge gazeteciliğine katkı sağlanırken, yönetenler ve yönetilenler arasında da özel bir bağ oluşturulmuştur (Kocabaşoğlu & Birinci, 1995, 103).

Bursa'da İlk Basın Faaliyetleri

Bursa, Erzurum'un ardından matbaa kurulan ilk Anadolu kentlerinden birisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile girişilen yenileşme ve batılılaşma girişimleri arasında yönetsel düzenlemeler önemli bir yer tutmuştur. 1864'te çıkarılan “Vilayet Nizamnamesi” ile eyaletler bölünerek vilayetler (iller) kurulmaya başlanmıştır. 1867 yılında ise ülke genelinde gerçekleştirilen yeni bir düzenleme sonucu, Anadolu Eyaleti dört ayrı vilayete bölünmüştür. Bu vilayetlerden birisi de Merkez Sancağı Bursa olan “Hüdâvendigâr Vilayeti” olmuştur. Vilayete bağlı

sancaklar ise Karesi (Balıkesir), Kocaeli, Karahisarısahip (Afyon) ve Kütahya'dan oluşturulmuştur (Cengiz, 2008, 376).

Osmanlı Devleti; reform girişimlerine her zaman merkezden kopma eğilimlerinin daha olduğu bölgelerden başlamıştır. Nitekim ilk vilayet örgütlenmesi, Balkanlar'daki Tuna Vilayeti'nde gerçekleştirilmiştir. Bu vilayete vali olarak atanan Mithat Paşa, İstanbul dışındaki ilk resmî matbaayı burada kurmuştur (Tayla, 1997, 13). 1865'e gelindiğinde, Tuna'nın dışında Bosna, Halep ve Erzurum illerinde de vilayet örgütlenmeleri tamamlanmıştır (Shaw & Shaw, 1983, 173). Kuruluşu tamamlanan bu illerde, devlet eliyle birer tane vilayet matbaası açılmıştır. Bu süreç sonunda 1866'da Erzurum'da, iki yıl sonra da (1868 sonları) Bursa'da ilk baskı makineleri çalışmaya başlamıştır. Diğer bir ifade ile Bursa İstanbul'da ilk resmî devlet matbaasının kuruluşundan tam 141 yıl sonra kendi matbaasına kavuşmuştur (Tayla, 1997, 14-16).

“Matbaa-i Vilayet” adı verilen bu ilk matbaa, devlet eliyle kurulmuş bir işletme unvanına sahip olmuştur. İlk yöneticiliğine müderris Saip Efendi getirilmiştir (Cengiz, 2008, 376). Sonraki yıllarda Mustafa Efendi ve 1872-1898 yılları arasında da Bursa'nın yetiştirdiği ilk tiyatro yazarlarından Ferâizcizâde Mehmet Şakir Efendi, matbaanın yönetimini üstlenmiştir (Akgün, 1992, 81-85). Mehmet Şakir Efendi, ünlü Osmanlı devlet, bilim ve sanat adamı, Ahmet Vefik Paşa'nın Hüdâvendigâr Valiliği sırasında bu göreve getirilmiştir. Ferâizcizâde'nin ardından Vilayet Mektupçusu Rifat Efendi görevi devralmıştır. Daha sonra, 1897'de, Bursa'ya sürgün edilen tanınmış ozan, edebiyatçı ve siyaset adamı Süleyman Nazif, aynı zamanda Matbaa-i Vilayet'in sorumluluğunu da üstlenmiş ve bu görevini 1908 yılına kadar sürdürmüştür. Bursa, Türkiye'de ilk gazetenin çıkarılmasında, ilk matbaanın kurulmasında olduğu gibi yaklaşık yüz yıl beklemek zorunda kalmamıştır. İstanbul'a göre sadece 38 yıllık bir bekleme yeterli olmuştur. İlk matbaanın kuruluşunda olduğu gibi, ilk gazete de yine devlet eliyle çıkarılmıştır. Böylece Bursa'da ilk çıkan gazete unvan ve onuru ile Hüdâvendigâr, tarih sayfalarındaki yerini almıştır (Cengiz, 2008, 376).

Bursa'nın idari yapı, matbaa ve basın hayatının şekil aldığı bu dönemler (1869-1908) içerisinde yayımlanan süreli yayınlar, aşağıda sunulmuştur:

A. Gazeteler

1. Hüdâvendigâr Gazetesi (8 Şubat 1869-1953)
2. Bursa Gazetesi (19 Ekim 1891-?)
3. Bârika-i İrşâd (23 Teşrinievvel 1324/1908-?)

B. Dergiler

1. Nilüfer Dergisi (9 Aralık 1886-16 Eylül 1891)
2. Fevâid Dergisi (17 Kasım 1887-?)
3. Sanayi Risalesi (1 Kânunuevvel 1306 / 13 Aralık 1890-?)
4. Gündoğdu Dergisi (31 Ağustos 1894-1894)

Hüdâvendigâr Gazetesi

1864 yılında Sultan Abdülaziz'in verdiği ferman ile her vilayette bir matbaa kurulması ve bir ceride (gazete) çıkartılması istenmiştir. Akabinde Bursa'da bir Vilayet Matbaası tesis edilmiştir. 1869 yılında ise Bursa Valisi Hacim İzzet Paşa'nın himayelerinde ve zat-ı şahanelerinin müsaadesinde, Hüdâvendigâr isimli bir gazete çıkartılmaya başlanmıştır (Tayla, 1997, 13), (Cengiz, 2008, 376).

Gazete, dört sayfa olarak haftada iki gün olmak üzere, cumartesi ve çarşamba günleri yayımlanmıştır. Bu gazete, Bursa'da çıkan ilk gazete olmasının resmî yayın organı olma özelliğini de taşımaktadır. İlk baskılarda, Muharrir-i Evvel olarak Mümtaz Bey, Muharrir-i Sâni olarak Celal ve Ahmet Münir Beyler görev almışlardır.¹ Ayrıca Süleyman Nazif de gazetede görev yapmıştır (Tayla, 1997, 18).

Hüdâvendigâr, vilayet resmî yayın organı işlevli bir gazete olması sebebi ile vilayet makamının vatandaşlara duyurmak istediği kararlar, tebliğler, resmî ilanlar, görevli memurların terfi, tayin, atama ve azilleri ile taltiflerini duyurmak, bunun yanı sıra vilayet ve belediye meclislerinin karar ve icraat haberlerini iletmek ilkesi ile genel akışını şekillendirmiştir. Gazetede zaman zaman da halk arasında olup biten sosyal yaşama ilişkin haberlere yer verilmiştir (Tayla, 1997, 21), (Akkılıç, 2002, 873).

Gazetenin, 8 Şubat 1869 tarihli ilk sayısında yer verilen Mukaddime'de; "Müsaade-i Celîl-i Hazreti ehinâhilerince erzân ve âyân buyurulması" (Tayla, 1997, 15), Padişah hazretlerinin yüce izinleriyle gerekli ve uygun bulunması üzerine çıkarılmakta olduğu belirtilmiştir (Cengiz, 2008, 376). Bu mukaddimede, Hüdâvendigâr adının seçilme gerekçesi de şu ifadelerle anlatılmıştır:

¹ Muharrir-i evvel, başyazar demektir. Muharrir-i Sâni, başyazar dışında yazar olarak gazete faaliyetlerini yürüten kimse anlamına gelmektedir.

Vilayet-i Mezkûre'nin merkezi olan Bursa memleketi, payitaht-ı kadîm-i saltanat menbâ-i hass (hükümdarlık kaynağı eski başkent) olmak ve merkez olan livânın “Hüdâvendigâr” nâmı ile şöhreti mefhareti (onurlandırıcı ünü) bulunmak cihetiyle, bu ceridenin dahi ismi mezkûr ile yâd olunması tensip kılındı (söz konusu adla anılması uygun bulundu). (Tayla, 1997, 18-19), (Akkılıç, 2002, 873).

“Hüdâvendigâr”² unvanını ilk kez kullanan veya kendisine bu unvanın verildiği ilk Osmanlı Sultanı I. Murat olmuştur. Daha Orhan Gazi döneminde ilk yönetsel bölünmeler gerçekleştirilip de fethedilen topraklar sancaklara ayrıldığı zaman, Orhan Gazi'nin yönetimindeki Bursa'ya, dönemin siyasi yapısıyla uyumlu biçimde “Bey Sancağı” denilmiştir. Ardından I. Murat da “Hüdâvendigâr” sanıyla anıldığı için, onun sancağı olan Bursa'ya, “Hüdâvendigâr Sancağı” denilmeye başlanmıştır. Sonraları da bu hâliyle kullanıma devam edilmiştir (Sertoğlu, 1986, 155).

Hüdâvendigâr Gazetesi'nin ilk sayısında, son derece değişik ve dikkat çekici bir gazete tanımlaması yapılmıştır. Bu tanım, hayli anlaşılır bir dille kaleme alınmış ve şu ifadeleri içermiştir:

Vakta ki basımcılık ilmi ortaya çıktı ve bir kalemden çıkan bir kelimenin, az vakitte yüz bin ele geçmesi mümkün oldu. Artık lisan ile halka verilecek malûmat pek küçük kalarak, herkes gözünün önündeki adamın sözüne kanaat etmeyip kendisinden bir saat uzaktaki adamların söyledikleri ve bildikleri ve yaptıkları ve yapacakları ve yapmak istedikleri şeyleri işitmeye ve okumaya başladı. Bu misillü havadisi ilan ve iâşa eden (yayan, yaygınlaştıran, yayımlayan) kâğıtcağıza ‘gazete’ denildi. (Tayla, 1997, 22), (Akkılıç, 2002, 873).

Gazetenin ilk günkü sayısı şöyle başlamaktadır:

Şimdilik haftada iki defa tab' ve neşr olunur. Bir yıllığı (100) ve altı aylığı (50) kuruşa ve bir nüshası (20) (yarım kuruş) paradır. Dâhil-i vilayetden mâ'adâ mahaller için posta ücreti zam olunur. Menâfi-i âmmeye ve ma'ârif ve edebîyâta müteallik âsâr imzâlı olduğu hâlde kabul olunur. Matbaası, Bursa'da hükûmet konağı derûnunda olup İstanbul merkezi dahi 'umûm vilayetler matbaası merkezi olan Reşid Paşa türbesi karşısında Serafîm Efendi'nin kırâathânesidir. (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1869, 1/1).

Anadolu'da çıkan vilayet gazetelerinin en eskilerinden biri olan Hüdâvendigâr Gazetesi, 1869 yılından itibaren önce dört sayfa hâlinde sadece Arap harfleriyle Osmanlıca çıkartılmaya başlanmıştır.

² Hüdâvendigâr sözcüğü Farsça olup, Türkçe karşılığı “hükümdar, büyük bey, hakan” anlamındadır “Hüdâvendigâr Maddesi”, (Sertoğlu, 1986, 155).

Haftada iki defa çıkarılan bu gazete, 82. Sayısı'ndan itibaren hem Arap hem de Ermeni harfleriyle Türkçe yayımlanmış ve aynı içerik ve biçimi korumuştur. Ermeni harfleri hacim bakımından Arap harflerine göre daha az yer kaplamaktadır. Bu sebeple Ermeni harfli bölümde daha fazla kelime yer alabildiğinden konu ve yazı sayısı da artmıştır. Ermeni harfli Türkçe, yarısı Arap harfli Türkçe hâlinde yayınlanma değişikliğinden sonra haftada 4 gün olarak 4 sayfa hâlinde çıkmaya başlamıştır (Kutalmış, 2004, 34-41). Bursa'nın bu iki lisanlı gazetesi, 50 X 25 santimetre boyutlarında yayımlanmıştır (Akkılıç, 2002, 873).

Hüdâvendigâr'ın ilk sayısının birinci sayfasında bir makale, ikinci sayfasında "Tevcihat" başlığı altında, hükûmetçe uygun görülen yükselme kararnamele ve verilen nişanların listesi ile çeşitli atama emirlerine yer verilmiştir (Tayla, 1997, 23-24).

Bursa'nın bu ilk vilayet gazetesi; 1869'dan 1917'ye dek Hüdâvendigâr, 1926 yılına kadar Günlük Hüdâvendigâr, 1937'ye kadar Resmî Bursa ve 1937'den itibaren Bursa adıyla yayımlanmış, 1953 senesinde ise yayınlarına son vermiştir. Gazetenin Ermeni harfli sayfaları 82. Sayı'dan itibaren yayımlanmaya başlamış, fakat nüshaları eksiksiz olarak bulunamadığından gazetenin Ermeni harfli baskılarının ne kadar sürdürüldüğü tespit edilememiştir (Akkılıç, 2002, 874).

Bu gazetenin, Türk-Ermeni ilişkilerinin dönem olarak her yönden yoğunluk kazandığı bir ortamda yayımlanmış olması; hayata bakış ve iletişim, günün sosyal yaşantı ve olayları, günlük ilişkiler gibi yaşananların tespit edilebilmesi yönünden son derece önem arz etmektedir. Ayrıca Ermeni alfabesinin, Türkçenin ünlü ve ünsüzlerini Arap alfabesine göre daha iyi yansıtabilmesinden dolayı Türk Dil Tarihi bakımından da diğer Ermeni harfli Türkçe eserler gibi kıymete sahip olmuştur. Ayrıca bugün kullanılmayan, farklı telaffuz edilen veya doğru okunamayan bazı Arap harfleriyle yazılmış kelime ve tamlamaların çözülmesine ve anlaşılabilmesine de katkı sağlamıştır (Akkılıç, 2002, 875).

Hüdâvendigâr Gazetesi; Arap ve Ermeni harfli nüshalarında iki sütun hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Mevâdd-ı Husûsiye (özel maddeler, konular, bahisler), Mevâdd-ı Umûmiye (genel maddeler, hediyeler, tevcihler, tayinler, rütbe tenzil ve terfileri, sürgün gibi konular) başlıkları ile Ahbâr-ı Dâhiliye (ülke içinde meydana gelen olaylar, haberler) ve Ahbâr-ı Hâriciye (dış haberler) bütün sayılarında değişmeyen ana başlıklar olmuştur. Ayrıca gazetede bazen İstizâr (özür dileme), İhtar, İlan (okul, kiraathane, iş yeri, iplik veya ipek fabrikası gibi resmî ve özel ilanların yanında bugünkü anlamda reklâm diyebileceğimiz tarla, iplik, ipek gibi satış ilanları, önemli duyurular) bölümleri yer almıştır. Başlangıç yıllarında gazetede, şiir, hikâye gibi edebî yazı ve eserlere yer

verilmemiştir. Fakat sık sık okuyuculardan bu konuda talep ve destek gelirse sonraki sayılarda edebî yazılara da yer verilebileceği, para almadan basılacağı beyan edilmiş ve daha sonraki yıllarda da edebî içerikli yazılara yer verilmiştir. Aşağıda verilen alıntılarda da görüleceği gibi gazete son derece ağdalı bir dil kullanmıştır Mesela ağaçlar yerine “eşcâr”, kış yerine “şita” gibi kelimeler tercih edilmiştir. Bu tespiti dikkate alırken gazetenin başlangıçta bir vilayet, bir yarı-resmî gazete olması itibariyle; okuyucularının da o günün iyi eğitim almış kişileri olduğu mutlaka göz önüne alınmalıdır (Kutalmış, 2004, 34-41). Bu şekilde bakıldığında da gazetenin okuyucu kitlesi ile eş güdümlü bir dili tercih ettiği kabul edilmiştir.

Gazetenin yayın politikası ve ilkelerinin daha net kavranabilmesi maksadıyla Arap ve Ermeni harfli olarak basılan nüshalarından değişik haber ve yazılara aşağıda yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti topraklarının haricinde gelişen bazı olaylar; yabancı gazetelerden elde edilen bilgi ve istihbarat neticesinde, gazetenin “Havadis-i Hariciye” bölümünde, şu şekilde haber olmuştur:

Avrupa politikası hakkında gazetelerde yeni bir havadis görülmeyip ancak Fransa İmparatoriçesi Hazretleri kemâl-i âfiyetle ikmâl-i seyahat ve Paris’e avdet buyurduklarından memâlik-i şarkıyye ahvâlinden ve gördüğü ihtirâmât-ı fevkalâdeden ziyadesiyle memnun ve mahzûz olduklarının beyân edilmekte olduğunu;

Ve Fransa vükelâsından bazılarının tebdili mukarrer bulunmuş olduğu gibi İtalya vükelâsı dahi kâmilten tebdil olunmuş ise de bu devletin umûr-ı dâhiliyesince meydanda olan müşkülât hâlen bertaraf edilmemiş ve bu müşkülâtın bir vakit daha devam edeceği tahmin olunduğu;

Dalmaçya isyanı henüz basılıp bitmemiş ve şitânın takarrub eylemesi cihetle Avusturya askerinin harekât-ı harbiyesi muvakkaten tatil edilerek âsilerin dâhil-i dâire itâat olmaları hakkında hükûmet-i meşrû’aları tarafından icrâ edilen vesâyâyâ havâle sem-i i’ tibar etmedikleri hâlde devlet-i metbû’aları tarafından evvel baharda tedâbir-i şedide icrâsı mukarrer bulunduğu ve İspanya’ya gelince geçenlerde İtalya Kralı’nın birâderzâdesinin kral nasb olunması kararlaştırılmış ise de işbu karar henüz mevki’-i icrâyâ konulamadığından İspanya’nın kraliyet maddesi hâlâ kararsız bir hâlde kalmış idüğü bazı gazetelerde görülmüştür;

Bu sene kış Paris’de hükmünü şiddetle icra etmekte olup âdeta Rusya memâlikinin Sibirya kıtası kışları gibi olduğu gazetelerde rivayet olunmaktadır;

Rusya devletinin payitahtı olan Petersburg Şehrinden Çin memâlikinin merkezi hükümdârisi

olan Pekin şehrine bir telgraf hattının temdid ve inşası bir kumpanyaya havale edildiği (Punc) nam gazetede görülmüştür (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1869, 87/2).

Yukarıda örneklendirilen haberlerde de görüleceği üzere gazete, yalnızca Bursa ve Türkiye'deki gelişmeleri okuyucusuna duyurmakla kalmayıp dünyada yaşananlara da duyarsız kalmamıştır.

Gazetenin 89. Sayısı'nın "İ'tizâr" başlıklı bölümünde, bir sonraki sayısının, Müslümanların Ramazan Bayramı ve Hıristiyanların Paskalya Bayramı'ndan dolayı çıkartılmayacak olması nedeniyle okuyuculardan özür dilenmiş ve aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

Gazetemizin 90 numaralı nüshasının vakt-i ihrâcî olan çaharşanba günü, teşerrîf olunacak fitra tesâdüf edeceği gibi cum'a irtesi günü dahi paskalyaya müsâdîf olacağından bu günleri gazetemizin bittabi' ta'til kılınacağı beyânına ibtidâr olundu (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1869, 89/3).

Gazetenin "Mevâdd-ı Umûmiye" başlığının "Tevcihat" kısmında, Orman İdaresi Müdürlüğü'ne yapılan bir atama haberi şu şekilde duyurulmuştur;

Orman İdaresi Müdürlüğü Şûrâ-yı Devlet Âzâlığına ilâve rütbe-i ulâ sınıf-ı evveli ile sa'âdetli Bedros Efendi Hazretlerine tevcih buyurulmuştur. (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1869, 90/3).

Gazetenin "Mevâdd-ı Umûmiye" başlığı altında "Azil" kısmında ise bir devlet görevlisinin açığa alınma haberi de aşağıdaki ifadeler ile okuyuculara duyurulmuş ve,

Mübâdele ve İskân Müdürlüğü, geçenlerde Bursa'ya gelen Langazalı göçmenleri Bursa'ya getirmekle görevli Mudanya Sıhhiye Memuru Mümtaz Efendi, görevini yapmadığı gerekçesiyle, görevinden azil edildi. Mudanya'ya gelen göçmenleri Bursa'ya getirip teslim etmekle görevli olduğu hâlde, göçmenleri gece vakti istasyonda bırakarak ve konuyu da hiçbir makama haber vermeden bir gece istasyonda açıkta kalmalarına neden olduğu için soruşturma açılmış ve bu nedenle açığa alınmıştır, denilmiştir (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1923, 3091/3).

Hüdâvendigâr Gazetesi'nin "Mevâdd-ı Husûsiye" başlığı altında açılacak bir tahkikat haberi ise halka ve ilgililere şu ifadeler eşliğinde duyurulmuş;

Manzumenin Hüdâvendigâr Gazetesi'nin 91 numarolu nüshasına derc olunan mektupları üzerine tahkikât-ı lâzime icrâ olunmakda olduğu ve taraf-ı eşref vilayet- penâhiden icrâ-yı hakkâniyet buyurulacağı beyan olunmuş ve bu bahisde alınacak malumâta bildirileceği irad kılınmış idi, ifadelerine yer verilmiştir (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1870, 93/3).

1900'lü yılların başında Bursa'da tramvay yapılmasına ilişkin bir karar alınmış ve bu faaliyet; Hüdâvendigâr Gazetesi'nin "Mizah ve Tekzip" başlıklı bölümünde şu şekilde haber olmuş ve;

Hacı Kâmil Efendizade Arif Bey, elektrik ile işletilmek üzere tramvay hattı tesisi için bir Anonim Osmanlı Şirketi oluşturulmasını teklif eder ancak uygulamaya geçilmez. Bu tekliften iki yıl sonra yani 1906 yılında İškodrah Mehmet Ali Ağa isimli biri, "Bursa şehri dâhilinde elektrikle tahrik olunmak üzere tramvay hattı tesisi ile işletilmesi ve şehri mezkûrun elektrikle tenviri için" imtiyaz isteğinde bulunuyor. Öneri Hükûmet tarafından olumlu karşılanarak, İçişleri Bakanlığı'nın 19 Temmuz 1906 tarih ve 206 sayılı yazısıyla Bursa valiliğine bildiriliyor. Bu haberin şehirde öğrenilmesinden sonra Bursalıları bir sevinçtir alır. Şehre elektrik gelecek. Elektrikli tramvay işleyecek. Faydaları malum. Ancak aradan yıllar geçer. Ağa'dan tramvayla ilgili bir hareket görülmez. Ortaya muhtelif rivayetler çıkar. Söz ayağa düşer. Hatta mizah konusu olur. Mahalli gazeteler işi alaya alır, denilmiştir (Üsküdarı, 1998, 29).

Hüdâvendigâr Gazetesi, bu gelişen tramvay rivayetleri üzerine şöyle bir tekzip haberi yayınlamıştır:

Bursa şehrinin elektrikle tenvirine teşebbüs olunarak alet ve edevatlı lâzûmenin bir kısmı cuma günü posta ile Mudanya'ya ve oradan da şimendiferle Bursa'ya getirildiğine dair Bursa gazetesi'nin, 6 Mart 1322 tarihli nüshasında bir fıkra görüldü. Vilayat-ı Celîle'ce böyle bir teşebbüs gayri vaki yapılmamış ve alet ve edevatın getirildiğine taallük eden havadis ise büsbütün yalan olduğundan Ceride-i mezkûrenin adı geçen gazetenin neşriyatı vakıası tekzip olunur. (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1906, 987/4).

Bursa'da tarihi geçmişi boyunca yoğun olarak ve bitmeyen devamlılıkla gerçekleşen göç olaylarına, yabancı ülke mensuplarının da ilgileri doğrultusunda yapılan bir haber; Hüdâvendigâr Gazetesi'nde "Mevâdd-ı Dâhiliye" ana başlığı altında "Örnek Bir Yardım Davranışı" başlığı ile;

Göçmenleri iskân edildiği yerleri tümüyle dolaşarak kendilerine giysi gibi çeşitli yardımları bizzat toplayan Bursa Amerikan Okulu Müdiresi Ms. Silon, insanlık dersi vermiştir, denilmek suretiyle duyurulmuştur (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1914, 2541/2).

Hüdâvendigâr Gazetesi'nin, Arap ve Ermeni Harfleri ile Osmanlıca olarak basılmış olan 1870 yılı 97. Sayılı nüshasının birinci sayfasında;

İşbu gazete dâhiliye ve hariciye havadisi ve her dürlü mebahisi şamil olarak haftada dört defa yani pazar irtesi ve salı ve pençşenbeh ve cumairtesi günleri çıkarılır. Bir yıllığı (100) ve altı

aylığı (50) guruşa bir nüshası (20) parayedir. Dahili vilayetten maada mahallerin posta ücreti zamm olunur. Menafî ammeye ve maarif ve edebîyate mütealîk asar imzalı olduğu hâlde kabul ve meccanen tab olunur. Matbaası Bursa'da hükûmet konağı derûnundadır, denilmiş ve gazetenin bir nevi künye bilgilerine yer verilmiştir (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1870, 97/1).

Aynı tarih ve sayılı Hüdâvendigâr Gazetesi'nin "Mevâdd-ı Husûsiye" başlığı altında, Ermeni milletine mensup vatandaşlar için açılan bir okulda öğrenim görenlere yapılmış olan bir sınav ve sonuçları şu ifadeler ile haber olmuştur:

Balıkesir'de Ermeni milletinin etfali zükur ve ünasına mahsus olarak akdemce küşad olunmuş olan Haykryan Varjaran nam mektebde tahsili ilm ve hünere çalışmakta bulunan şakirdanın vakti imtihanları hulul eylediği cihetle, mektebi mezkûrun muhaddis ve mucidi olan merhasa vekili hürmetli D. Atam Efendi tarafından mahalli memurleri davet olunarak geçen şehri teşrin-i sâninin yigirmi beşinci günü akd olunan cemiyetde şakirdanın imtihanları icra ve olunan suale şakirdan tarafından cevabı basavab ita olunarak sayeyi maarifvayeyi hazreti şehinşahide güzel güzel tahsili destmayeyi maarif eyledikleri nümayan olmuş ve düâ-yı mefrûzu'l eda-yı hazreti padişahî tilavet ve tezkâr ve şakirdan tarafından yekzeban olarak "padişahım çok yaşa" ediyeyi mahsusesi kemali tazim ve ihtiram ile üç kerre tekrar olunmuş olduğu, Karesi mutasarrıflığından bamazbata makâmı celîli vilayete arz ve işar olunmuş ve bir kıta imtihan cedveli gönderilmiş olduğundan, cedveli mezkûr zîrde aynen derc olunmuştur.

Sûret-i Cedvel (Sınıf- 1 evvel)						
	Ermenice			Osmanlıca		
Esâme-i Şâkirdân	Lisan	Sarf	Okumak	Yazmak	İlm-i rakam	Yekün
Keork Karabetyan	45	42	40	11	40	178
Haçadur Manukyan	45	42	40	10	39	176
Karabet Kerovpeyan	45	42	40	10	38	170
Agop Hovhannesyan	42	40	39	10	38	169
İstepan Vırtanesya	42	40	39	11	37	169
Rupen Serkizyan	42	40	39	10	37	168
Kirkor Mikayelyan	40	39	38	10	35	169
Agop Abrahamyan	40	39	38	11	35	161
Vartan Kirkor	50	38	37	30	32	156
Artin Torosyan	39	33	38	10	31	152
Yeprem Apelyan	38	36	36	10	31	145
Karabet Beylerya	30	32	32	9	28	137

Tablo 1: Öğrencilerin Ders Notları (Hüdâvendigâr Gazetesi, 1870, 97/1)

Hüdâvendigâr Gazetesi, yukarıda örnekleri de verilmiş olan yazı ve haberlerde görüldüğü şekli ile oluşturduğu yayın politikası doğrultusunda uzun yıllar ve değişik isimlerle yayın hayatını 1950'li yılların ortalarına kadar sürdürmüştür.

Sonuç

Hüdâvendigâr gazetesi, Türk basın hayatında önemli neşriyattan biridir. Yerel ve merkezi bir yönetim anlayışıyla hareket etmiştir. Sayfalarında ağırlıklı olarak yerel ve merkezi yönetimin duyurmak istediği şehrin idari ve yönetsel yapılanma alanına ait gelişmelere, ilan ve yazılara yer vermiştir. Bu anlayış, Hüdâvendigâr gazetesinin ana yayın politikasını oluşturmuştur.

Bursa'da uzun yıllar tek olma konumunu sürdürmüş olan Hüdâvendigâr gazetesi, Türk ve Ermeni ilişkilerinin dönem olarak her yönden yoğunluk kazandığı bir ortamda yayımlanmış olması ile hayata bakış ve iletişim, günün sosyal yaşantı ve olayları, günlük ilişkiler gibi yaşananların tespit edilebilmesi yönünden son derece önemli bir yayın organıdır.

Başlangıç yıllarında gazetede, şiir, hikâye gibi edebî yazı ve eserlere yer verilmemiştir. Fakat sık sık okuyuculardan bu konuda talep ve destek gelirse sonraki sayılarda edebî yazılara da yer verilebileceği, gönderilen eserlerin para almadan basılacağı beyan edilmiş ve daha sonraki yıllarda da edebî içerikli yazılara yer verilmiştir. Bu yönüyle de Türk kültür ve edebiyatına yazılı basın yoluyla katkı sağlamıştır.

Bursa'da resmî nitelikli de olsa çıkan ilk gazete olması hem de döneminin siyasi, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutması bakımından Hüdâvendigâr Gazetesi önemli bir yere sahiptir. Bursa basın hayatı tarihinde ilk, tek ve resmî özellikleri yanında vazgeçilemez nitelikte bir kaynakça olma sıfatını da elde etmiştir.

خبرنامه

YERİ BURSA
TARİHİ 26 ARALIK 1869
SAYI 1285/8

خبرنامه

1285

تاریخ

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

تاریخ 26 آذر 1285 (روز پنجشنبه) شماره 1285/8

EK1: Hüdâvendigâr Gazetesi 26 Teşrin-i Sânî 1285/8 Aralık 1869 82. Sayı Ermeni ve Arap Harfli Nüshaları

EK2: Hüdâvendigâr Gazetesi 19 Mart 1870 tarihli sayı

Kaynaklar

- Akbulut, M. (2002). *İbrahim Müteferrika ve ilk Türk matbaası*. Ankara.
- Akgün, A. (1992). Osmanlı arşiv belgelerine göre edebiyatçılarımızın hal tercümesi: Ferâizcizâde Mehmed Şâkir. *Yedi İklim*, 4(33), 80-91.
- Akkılıç, Y. (2002). *Bursa ansiklopedisi*. İstanbul: Harman Ofset.
- Cengiz, I. (2008). *Prusa'dan günümüze Bursa*. İstanbul: Elma Basımevi.
- Duman, H. H. (2000). *Erzurum basın yayın tarihi (1867-1997)*. İstanbul: Duyap Yayınları.
- Ertuğ, H. R. (1970). *Basın ve yayın hareketleri*. İstanbul: İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 vilayet nizamnamelerine göre Osmanlı taşra idaresinde yeniden yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1).
- Gerçek, S. N. (1931). *Türk gazeteciliği*. İstanbul: İstanbul Matbuat Cemiyeti.
- İnuğur, M. N. (1958). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul.
- Kocabaşoğlu, U., & Birinci, A. (1995). Osmanlı vilayet ve matbaaları üzerine gözlemler. *Kebikeç*, 2, 101-122.
- Koloğlu, O. (1985). *Osmanlı basım, içeriği ve rejimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, O. (1994). *Osmanlıdan günümüze Türkiye'de basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kutalmış, M. (2004). Arap ve Ermeni harfli Türkçe Hüdâvendigâr gazetesi. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 12(13), 30-44.
- Sapolyo, E. B. (1974). *Atatürk ve halk evleri. Atatürkçü düşünce üzerine denemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı tarih lûgati*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Shaw, S. J., & Shaw, E. Z. (1983). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye* (M. Harmancı, Trans.). İstanbul Yayınları.
- Tayla, M. (1997). *Bursa basını*. Bursa: Bursa Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- Üsküdarı, F. (1998). *Eski Bursa'dan notlar*. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- Varlık, B. (1985). *Tanzimat ve meşrutiyet dergileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yazıcı, N. (1994). *Tanzimat dönemi basını konusunda bir değerlendirme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gazeteler

- Hüdâvendigâr Gazetesi (1869), 87, 2.
 Hüdâvendigâr Gazetesi (1869), 89, 3.
 Hüdâvendigâr Gazetesi (1869), 90, 3.

Hüdâvendigâr Gazetesi (1870), 97, 1.

Hüdâvendigâr Gazetesi (1906), 987, 4.

Hüdâvendigâr Gazetesi (1914), 2541, 2.

Hüdâvendigâr Gazetesi (1923), 3091, 3.